

ONONDAGA KIZILDERİLİLERİNİN KOZMOGONİ MİTİ: KAPLUMBAĞANIN SIRTINDAKİ DÜNYA*

Hasan KIZILDAĞ**

Geliş Tarihi: Şubat, 2017

Kabul Tarihi: Haziran, 2017

Öz

Mitler, arkaik toplumların dünyayı algılayışlarını sembolik bir dille ifade eden anlatım biçimidir. Tarihin en eski zamanlarında insanların sorularına cevap olarak ortaya çıkan mitler, insan hayatlarında ve toplumların kültürel belleğinde önemli bir yer tutar. Kozmogoni mitleri ise mitler arasında özel bir saygınlığa sahiptir. En eski öyküyü barındırması bakımından Kozmos'un, dünyanın ve diğer varlıkların yaratılışını anlatır. Başlangıçta yaşanan olayları anlatan kozmogoni mitleri diğer mitlere de kaynaklık eder.

Kızılderili sözlü kültüründe de mitolojinin ve kozmogoni mitlerinin büyük bir yeri vardır. Kızılderili toplumu, Avrupalılar tarafından ilk keşiflerin yapıldığı zamana kadar özgün bir şekilde yaşamıştır. Dış dünyaya kapalı olma hali, Kızılderili sözlü kültürünün başka kültürlerden etkilenmeden özgünlüğünü korumasını ve kaybolmadan bugünlere kadar aktarılmasını sağlamıştır. Kızılderili toplumunda hayat felsefesinden eşyaların kaynağına kadar birçok şey mitoloji ile açıklanmaktadır. Mitolojinin Kızılderililerin toplum belleğinde işgal ettiği yer, bu kabilelerin hayata bakış açılarından âdetlerine, günlük hayattaki yaşayış biçimlerinden icra ettikleri ritüellerine kadar her alanda etkisini ve yaptırım gücünü hissettirir. Mitolojilerin, Kızılderili toplum yapısında bu kadar önemli bir yere sahip olması ve sözlü kültürde sayıca büyük bir yer kaplaması, bu ürünlerin karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada Kuzey Amerika yerlilerinden Onondaga kabilesinin kozmogoni miti olan "Kaplumbağa'nın Sırtındaki Dünya" Türkçeye çevrilerek, diğer Kuzey Amerika kozmogoni mitleriyle karşılaştırılmıştır. Türkçeye çevrilen metin ayrı bir başlık altında verilmiştir. Mitlerde bulunan benzerlikler değerlendirme kısmında verilmeye çalışılmıştır. Birçok toplumun kendine has kozmogoni mitlerinin olması, dünyadaki kültürel çeşitliliğe rağmen, ortak motifler barındırması açısından önemlidir. Bu motiflerin ortaya çıkarılması, toplumlar arasında bir kültür ortaklığı olduğunu ortaya koyacaktır. Benzer çalışmaların yapılmasıyla, kültürler arasındaki ortaklığa dair bir harita çıkarılabilir.

Anahtar Sözcükler: Onondaga Kızılderilileri, kozmogoni, mitoloji, kaplumbağa, yaratılış.

* Çalışmamızda ele alacağımız Onondaga kabilesinin kozmogoni miti Michael J. Caduto ve Joseph Bruchac tarafından hazırlanan "Keepers of The Earth Native American Stories and Environmental Activities for Children" adlı eserden tarafımızca Türkçe'ye çevrilmiştir (1997: 25-26).

** Arş. Gör.; Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasan.kizildag@omu.edu.tr.

THE COSMOGONY MYTH OF ONONDAGA INDIAN AMERICAN: THE EARTH OF TURTLE'S BACK

Abstract

Myths are symbolically form of expression that world recognize of archaic societies. At the earliest time of history, myths emerging response to questions of peoples. And it occupies an important place in human life and community memory. Cosmogony myths have an important prestige among other myths. Myths that in terms of including the oldest story tells the creation of the Cosmos, the world and other creatures. Cosmogony myths are the source of other myths.

Mythology is very important in oral culture of Indian Americans. Indian American societies live in original way until the first European discoveries. Therefore, Indian American oral culture protected for many years without deterioration by other cultures because of closed to the outside world. And those oral culture products have come up to nowadays. Indian Americans explain everything's that from philosophy of life to the source of things with mythology. There are a lot of tribes and oral culture products. And mythology is very important in this life of tribes. For this reason, Indian American native's myths must examine with comparatively methods. In this study, "The Earth on Turtle's Back" which a North American tribe Onondaga's cosmogony myth is translated to Turkish and compared with other native creation myths of North American. Similarities that finded are explained in the evaluation section. It is important for common motifs that many communities have their own cosmogony myths. Studies will reveal common motifs among other cultures.

Keywords: Indian American of Onondaga, cosmogony, mythology, turtle, creation.

Giriş

Mitler, arkaik/yazısız toplumların, tarihin en eski zamanlarında, kâinatı ve yaşanılan dünyayı anlamak, insanların ve diğer canlıların nasıl var olduğuna cevaplar bulmak, dış dünyaya karşı olan büyük merakı gidermek adına ortaya konulmuş bir değerler dizini, hayal gücüyle yoğrulmuş felsefi bir akıl yürütmenin ürünüdür. Mircea Eliade'a göre "Mit, arkaik insana, kendisini varoluşu bakımından oluşturmuş en eski "öyküleri" öğretir, var oluşuyla ve Kozmos içindeki öz varoluş biçimiyle ilgili her şey de onu doğrudan doğruya ilgilendirir" (2016: 25). Karen Amstrong ise, mitlerin insanlara dünyadaki yerini sorgulama ve doğru yönü bulmalarında yardımcı olduğunu, bunun yanı sıra varoluş, ölüm ve ölümden sonrası ile ilgili de insanın içinde bulunduğu kafa karışıklığı durumuyla baş edebilmesi için bir anahtar olduğunu ifade eder. Mitler, yalnızca insanların yaşamlarından bir anlam çıkarmalarına yardım etmekle kalmaz aynı zamanda insan aklının onlar olmaksızın ulaşamayacağı alanları açığa çıkarır (2005: 10).

İnsan, sezgileri ile algıladığı dış dünyayı yorumlarken bir yalnızlık içindedir. Ancak, başta kendi varlığı olmak üzere, gördüğü gök cisimlerinin, doğa olaylarının, üzerinde yaşadığı dünyanın ve çevresindeki canlı veya cansız varlıkların nereden ve nasıl geldiğini anlamakla hayattaki yönünü tayin edebilir. Belirsizlik hâli dış dünya tarafından sürekli tehdit edilen insanın hayatını daha da zorlaştıracığından, mitler, bu belirsizliği aydınlatmaya, ortaya konulan

varyansızlar üzerinden hayatı şekillendirmeye yarar. Bu açıdan mitler arkaik insanların hayatında tartışılmaz bir yere sahiptir. Fuzuli Bayat'a göre, mitolojik zamanda hayatın bütün gerçekleri benzeri şekilde, yani mitolojik şuurla algılanır (2013: 11). Kolektif olarak üretilen mitolojik şuur, arkaik insanların hayatlarında kutsal bir vazife görmesi açısından etkilerini günümüze kadar ulaştırabilmesiyle yalnızca dış dünyayı yorumlayan bir sistem olmakla kalmaz aynı zamanda bir takım kurallar çerçevesinde insan hayatlarını düzenler. Bu noktada Mircea Eliade'da mitlerin işlevlerinden birinin yaptırım olduğunu vurgular. Eliade'a göre ilkel uygarlıklarda mitin vazgeçilmez bir işlevi vardır: İnanışları dile getirir, belirgin kılar ve düzene koyar; ahlak ilkelerini savunur ve onları zorla kabul ettirir; mite ilişkin törenlerin etkinliğini kesin olarak sağlamayı üstlenir ve insanın uyması için yarar sağlayıcı kurallar sunar (2016: 34). Mitlerin tüm işlevleri ve rolleri göz önünde bulundurulduğunda, insan hayatlarına kendi damgalarını vurdukları, hayatları şekillendirip düzenledikleri ve insana dış dünyayı anlamada sahip olmadığı bir bakış açısı sağladıkları açıkça görülecektir.

Mitler içerisinde özellikle kozmogoni mitlerinin diğer mitler arasında saygın bir yere sahip olduğu araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Kozmogoni mitlerinin bu kadar önemli görülmesinin arkasındaki neden, yaratılışın başlangıcı hakkında fikir sunması ve gerçek kabul edilmesidir. Yaratılış silsilesi ancak Kozmos'un ve Dünya'nın yaratılmasından sonra gerçekleşmiştir. O hâlde bütün köken mitlerinin temelde bağlı bulunduğu nokta kozmogoni mitleridir. Eliade, mitin kutsal bir öykü olduğunu ve kutsallığından ötürü gerçek olduğunu ifade eder. Kozmogoni mitlerinin gerçekliğini ise dünyanın varlığını kanıt göstererek açıklar. Aynı zamanda dünya varsa, bu varlığın sebebi doğaüstü varlıkların "başlangıçta" yaratıcı bir etkinlik göstermiş olmasıdır (2016: 18-24). Kozmogoni mitlerinin nitelik olarak diğer mitlerin hepsinin başında yer almasının sebebi, işte bu ilke bağlanma ilişkisinden ileri gelir. Kozmogoni mitleri "başlangıç"ta gerçekleşen bir yaratılışı anlatır ve var olan her şey bu "ilk yaratılış"tan itibaren gerçekleşmiştir.

Kozmogoni mitlerinin bir diğer önemli yanı yaygınlığıdır. Birçok kabilenin ve toplumun kendine has bir yaratılış anlatısının bulunması, bu mitlerin toplu olarak ele alınmasını ve içlerinde barındırdıkları sembolik öğelerin karşılaştırmalı çalışmalarla araştırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Mehmet Ateş, mitolojilerin çok açılımlı olduğunu ve içerisinde çok sayıda sembolik öğe bulduran geniş kapsamlı anlatım metotları olduğunu ifade eder (2001: 33). Aynı şekilde Mircea Eliade da mitlerin ancak çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarıyla yorumlanabilecek, son derece karmaşık kültür gerçekleri olduğunu belirtir (2016: 16-17). Bu sebeple, kozmogoni mitleri yaygınlığı ve sembolik dili hesaba katılarak değerlendirilmesi ve bu ürünlerin derli toplu bir biçimde, insanlığın ortak mirası olarak ele

alınması gerekir. Bu şekilde insanlığın “ilk”e dair ortak düşünce dünyasını yansıtan kozmogoni mitleri, biçimsel ve sembolik olarak bir paydada toplanabilir ve araştırmacılar için daha geniş bir bakış açısı sunabilir.

Bu çalışmada, Kuzey Amerika yerlilerinden olan Onondaga kabilesinin kozmogoni miti olan “Kaplumbağa’nın Sırtındaki Dünya” Türkçeye çevrilmiş ve diğer Kuzey Amerika yerlilerinin benzer kozmogoni mitleriyle karşılaştırılarak ortak motifleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Çevirisi yapılan mite geçmeden önce, Kuzey Amerika yerlileri ve Onondaga kabilesi hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

1. Amerikan Yerlileri ve Onondaga Kabilesi

Yapılan araştırmalar, Amerika yerlilerinin kıtaya ilk defa milattan önce on bin ile milattan önce iki bin arasında ayak bastığını öne sürmektedir. Kaynağı Asya olarak görülen bir dizi göç dalgasıyla Amerika kıtasına ayak basan yerliler zaman içerisinde büyük medeniyetler inşa etmiş ve Avrupalıların ilk defa bu kıtaya tanışmalarına kadar özgün bir kültür dairesinde yaşamışlardır. Avrupalıların ilk keşiflerinden sonra kurduğu kolonilerle kıtayı yavaş yavaş ele geçirmesi ve bu süreçte Kızılderililere yaptıkları toplu kıyımlar yüzyıllar boyunca Kızılderili kabilelerinin ikinci sınıf insan muamelesi görmesine ve sahibi oldukları topraklarda yabancı konumuna düşmesine neden olmuştur. Avrupa’dan gelen kolonicilerin yüzyıllar süren etnik temizlik çabalarına rağmen, Kızılderili kabileleri bazı direniş grupları oluşturmuş ve varlıklarını korumaya gayret etmiştir (Marriott ve Rachlin, 1994: 11-33).

Amerikan yerlileriyle ilgili ilk çalışmalar, Avrupa’da halkbilimi çalışmalarının ses getirdiği yıllara denk gelir. Almanya’da Grimm Kardeşler’in başlattığı halkbilim çalışmalarının kıta Avrupası’na yayılmasıyla beraber, Amerikan bilim dünyasında da daha evvel ikinci sınıf insan muamelesi gören Amerikan yerlilerinin hayatları, kültürleri, menşei araştırma konusu olmuş; yerli kabilelere ait sözlü ve maddi kültür öğelerini derleyip toplama çalışmaları başlamıştır. Alice Marriot ve Carol K. Rachlin’in aktardığına göre ilk bilimsel çalışmalar yirminci yüzyılın başlarında Smith Thompson, Alfred Kroeber ve Stephan Berret gibi birçok araştırmacı tarafından başlatılmıştır (1994: 27).

Araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara göre, Onondaga yerlileri kuzeyde yaşayan İroki topluluğunun beş kabilesinden biridir. Donna Rosenberg İrokiler hakkında şu bilgileri vermektedir: İrokua dili konuşan beş halk, doğudan batıya doğru, Atlantik kıyısında Mohawklar, Oneydalar, Onondagalar, Orta New York’ta Kayugalar, Erie Gölü çevresinde Senekalardı.(...) İrokualar, kazıklarla çevrili anaerkil esasa göre örgütlenmiş köylerde yaşıyorlardı. Bütün mal ana soyundan geçiyordu. Yaşadıkları evlerin sahibi kadınlardı, kocaları bu evlere ziyaretçi gibi geliyorlardı. Ailenin erkek reisi en büyük kızın erkek kardeşiydi. Kız

kardeşler ve kız evlatlar aynı büyük evde yaşarlardı ve bu evler sekiz on aileyi barındırabilirdi. (2003: 803-804).

2. Kaplumbağa'nın Sırtındaki Dünya

Çalışmamızda ele alacağımız Onondaga kabilesinin kozmogoni miti Michael J. Caduto ve Joseph Bruchac tarafından hazırlanan *Keepers of The Earth Native American Stories and Environmental Activities for Children* adlı eserden tarafımızca Türkçe'ye çevirilmiştir (1997: 25-26).

Dünya yaratılmadan önce, gözün görebildiği her yerde yalnızca sular vardı. Kuşlar ve hayvanlar suyun üzerinde yüzüyorlardı. Yukarıda, bulutların içerisinde Skyland bulunuyordu. Skyland'da büyük ve güzel bir ağaç, dört beyaz köküyle dört kutsal yöne uzanıyordu. Ağacın geniş dallarında her çeşitten meyve ve çiçek yetişiyordu.

Skyland Şefi'nin genç karısı bir çocuk bekliyordu. Bir gece rüyasında büyük bir ağacın söküldüğünü gördü. Ertesi sabah bu rüyasını kocasına anlattı. Kocası "bu çok üzücü" dedi. "Böylesine güçlü bir rüya için elimizden gelen her şeyi yapmalıyız." Ardından Şef, bütün erkekleri bir araya topladı ve onlardan ağacı sökmelerini istedi. Ancak kökler çok güçlü ve derinlerde olduğundan, ağacı kimse yerinden sökemedi. Bundan dolayı Antik Şef ağacın etrafına kollarını doladı ve son bir büyük çabayla ağacı yerinden sökünceye kadar zorladı. Ağacın köklerinin olduğu yerde şimdi bir delik vardı. Şef'in karısı geldi ve aşağı doğru eğildi. Sökülen ağacın dallarından birini tutarken çok aşağılarda suya benzer parlak bir şey gördü. Daha fazla eğilince dengesini yitirdi ve delikten aşağı düştü. Aşağı doğru düşerken tuttuğu daldan kayan eli, bir avuç dolusu tohumu beraberinde getirdi.

Çok çok aşağılarda, suyun içerisindeki hayvanlar yukarı doğru bakıyordu. "Gökyüzünden biri düşüyor!" dedi hayvanlardan biri. Bir diğeri, "ona yardım etmek zorundayız" dedi. Ardından iki kuğu havalanarak düşen kadını kanatlarının arasına aldılar ve kuşlarla, hayvanların bakışları arasında suya bıraktılar.

"O bize benzemiyor", dedi hayvanlardan biri, "Onun perdeli ayakları yok. Suda yaşayabileceğini zannetmiyorum." "Ne yapalım?" dedi hayvanlardan biri. Kuşlardan biri "Ben biliyorum" dedi. "Suyun çok derinlerinde toprak olduğunu duymuştum. Eğer denize dalabilir ve toprak çıkarabilirsek kadının duracak bir yeri olur."

Daha sonra kuşlar ve hayvanlar toprak getirmeyi denedi. İlk olarak ördek, suyun bir hayli altına daldı ama dibe varamadı ve tekrar su yüzüne çıktı. Ardından

kunduz denedi. Daha derine, daha karanlıklara inmesine rağmen o da dibe ulaşamadı. Daha sonra dalgıç kuşu denedi ve daha uzun süre derinlere daldı. Ancak o da toprağı getirmek konusunda başarısız oldu. Çok geçmeden neredeyse herkes denemiş ve başarısız olmuş gibi görünüyordu. O sırada kısık bir ses “Ben toprağı getireceğim ya da denerken öleceğim.” dedi. Herkes konuşanın kim olduğunu anlamaya çalışıyordu. Konuşan misk faresiydi. O, suyun altına dalıp yüzdü, yüzdü, yüzdü ve yüzdü. Diğerleri kadar güçlü ve hızlı değildi fakat kararlıydı. Tamamen karanlık yerlere indi ve daha derinlere yüzmeye devam etti. Ciğerlerinin patlamaya hazır olduğunu hissediyor ama hâlâ derinlere doğru iniyordu. Sonunda şuurunu kaybederken küçük patisiyle dipten toprağı avuçladı ve neredeyse ölü bir halde yüzeye doğru yükseldi. Diğer hayvanlar onun su yüzüne vurduğunu gördüklerinde, başarısız olduğunu düşündüler. Daha sonra sımsıkı kapalı sağ patisini gördüler ve “Toprağı almış. Şimdi bunu nereye koyalım?” dediler. “Benim sırtıma koyun!” dedi derinden bir ses. Konuşan büyük kaplumbağa idi. Hayvanlar, misk faresini büyük kaplumbağanın üzerine çıkarıp, avucunu sırtına dayadılar. Bu günde kaplumbağanın kabuğunda misk faresi’nin patisi tarafından bir iz bırakıldı. Bir parça toprak kaplumbağanın sırtına döküldü. Toprak, hemen büyüdü, koca bir dünya oldu. Daha sonra Kuğular Skywoman’ı yere bıraktı. Kadın, yeni dünya üzerinde yürüdü, kollarını açtı ve tohumları toprağı bıraktı. Tohumlardan ağaçlar, çimenler ve çiçekler büyüdü. Dünyadaki hayat başladı.

3. Değerlendirme

Onondaga yerlilerine ait olan “Kaplumbağa’nın Sırtındaki Dünya” adlı kozmogoni miti, diğer Amerikan yerlilerinin kozmogoni mitleriyle karşılaştırıldığında birtakım ortak özellikler barındırır da farklı olduğu görülecektir. İncelediğimiz mitte mekân su ve Skyland olarak iki parçalı bir yapı sergilemektedir. Diğer toplumların yaratılış mitleri incelendiğinde yaratılıştan evvel gökyüzünde bir başka ülkenin/mekânın varlığı diğer mitlerde yaygın olarak kullanılan bir anlatım değildir.

Anlatının başında ilahî güç olarak karşımıza çıkan Skyland Şefi’nin bir benzeri, “Dünya Nasıl Oluşturdu?” adlı Çeyeni kabilesinin yaratılış mitinde karşımıza çıkan “Büyük Ruh Madeo”dur (Marriott ve Rachlin, 1994: 35-42). Çeyenilerin anlatısı alışıldık yaratılış mitlerine daha çok benzemektedir. Tanrı Maheo başlangıçta hiçliğin ortasında yaşıyorken, yaratma ilhamı gelerek tuzlu suyu yaratır ve sonrasında o suyun içerisinde yüzen hayvanlar ortaya çıkmaya başlar. Çeyenilerin mitinde “Büyük Ruh Maheo” dünyayı yaratmak için su hayvanlarından yardım ister ve onlardan toprak çıkarmasını ister. Aynı anlatı, biraz farklı bir şekilde, incelediğimiz mitte de vardır. İncelediğimiz mitte su hayvanları gökten düşen kadını kurtarmak

için suyun derinliklerinden toprağı çıkarmaya çalışır. İncelediğimiz mit ile Çeyenilerin yaratılış miti arasındaki bir diğer ortak payda “kaplumbağa”dır. Onondagaların mitinde hayvanlar toprağı “Büyük Kaplumbağa”nın sırtına koyarken Çeyenilerin mitinde Büyük Ruh Maheo toprağı “Kaplumbağa Büyük Anne”nin sırtına bırakarak dünyayı yaratır. İki anlatıda da su hayvanları büyük oranda ortaktır.

Onondaga yaratılış mitinin başında bahsi geçen “dört beyaz köküyle dört kutsal yöne uzanan büyük ve güzel ağaç” Amerikan yerlilerinde dört sayısına verilen önemin bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. Brinton, Amerikan yerlilerinde dört sayısının önemini ve işlevini şu şekilde açıklar: “Kızılderili dünyası dörtlü olarak bölünür: dört mevsim, yaşamın ya da günün dört bölümü ve hepsinin üstünde, ‘Dünya’nın Dört Bucağı’ yani başlıca ya da başlıca saydıkları yönler.” (2011: 29). Amerikan yerlilerinin dört sayısında yarattıkları sembolizmin bir benzeri Çeyeni yaratılış mitindeki dörtlü yaratma olayıdır. Mite göre Büyük Ruh Maheo “su, ışık, göklerin havası ve sudaki canlılar”ı yaratmıştır.

“Zaman daha gençken, iki dünya vardı; yukarı ve aşağı dünyalar. Kutsal Gök Halkı yukarı dünyada yaşıyordu. Aşağı dünya, Ulu Su tarafından kaplanmıştı ve burada yalnızca yüzme bilen hayvanlar yaşıyordu.” şeklinde başlayan ve Onondaga yaratılış mitiyle büyük oranda benzerlik gösteren “Gökten Düşen Kadın” isimli İrokua-Huron (Rosenberg, 2003: 806-816) yaratılış mitinde, iki dünya algısı ortaktır. Ortaklıklar yalnızca bununla sınırlı değildir. Huron anlatısında Tanrı “Büyük Reis”tir. Onondaga anlatısında ise Tanrı olarak “Antik Şef” gösterilmiştir. Buradan, Amerikan yerlilerinin toplum ve yönetim yapısının mitlere yansıdığı görülebilir.

Huronların yaratılış mitinde Büyük Reis’in Atahensik isimli bir kızı vardır. Tanrıça Atahensik garip bir hastalığa kapılır ve hiçbir şekilde iyileşmez. O sırada Gök Halkı’ndan biri bir rüya görür. Rüyaya göre, reisin evinin yanındaki, halkın bütün yiyeceğini sağlayan büyük mısırın köklerinden sökülmesiyle Tanrıça iyileşecektir. Büyük reis bu rüyaya uyararak büyük mısırın köklerinden söktürür ve mısırın söküldüğü yerde kocaman bir delik oluşur. Daha sonra Gök Halkı üyelerinden Büyük Reis’in bu emrine sinirlenen biri, Tanrıça Atahensik’i bu delikten aşağı atar. Onondagaların yaratılış mitinde rüyayı gören Antik Şef’in çocuk bekleyen karısıdır. İki mitte köklerinden sökülen bitkiler farklılık gösterir. Onondagalarda bu bitki büyük güzel ağaçken Huronlarda bu, büyük mısırdır. Onondagalarda kutsal olarak görülen varlığın büyük bir ağaç olmasına karşılık Huronlarda bu varlığın mısır olması, bu iki kabilenin sosyo-ekonomik yapılarının farklı olduğunu gözler önüne serer. Mite ve yapılan çalışmalara göre Huronların tarım ile uğraştığı ve mısırın en önemli besin kaynağı olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra rüya motifi iki mitte de mevcuttur. Gökten düşen kadın ve su yüzeyinde bekleyen hayvanlar da

aynı şekilde ortaktır. İki mitte de ulu kaplumbağa ve toprağı suyun dibinden çıkararak Misk Faresi ortaktır. Onondagalarda toprak kaplumbağanın sırtına konulduktan sonra dünyayı oluştururken, Huronlarda büyük ve güzel bir ülke yaratılmış olur.

Kuzeydoğu Amerika’da yaşayan Navajoların “Yaratılış” (Rosenberg, 2003: 787-794) isimli mitinde, Onondagaların yaratılış mitiyle ortak birçok motif mevcuttur. Navajoların anlatısında başlangıçta Siyah ve Mavi olmak üzere iki dünya olması, incelediğimiz mitteki iki dünyalı yapıya benzer niteliktedir. Dünyaların sayısının Navajolarda daha sonra dörde çıkması aynı zamanda ortak sayı motifine örnektir. Navajoların anlatısında dört sayısı sürekli vurgulanır. Bu vurgu Onondaga mitiyle ortaklık gösterir. Dört kutsal renk, dört tanrı, dört kutsal bitki, dört dünya ve dört önemli insan bu anlatının göze çarpan hususlarıdır. Ayrıca hayvanlar şu ana kadar incelediğimiz bütün Kuzey Amerika yerlilerinin mitlerinde ortaktır.

Sonuç

Arkaik toplumlar yaşadıkları dünyayı ve çevresinde olan bitenleri mitolojinin aydınlatıcı vasıflarıyla algılar. Mitolojiler bu toplumlar için birer yol haritası ve dünyayı anlama kılavuzudur. Kozmogoni mitleri ise arkaik toplumlar için özel bir saygınlığa sahiptir. İlk yaratılışları açıklaması ve bireyi başlangıçtaki kaynağı anlamaya sevk etmesi açısından kozmogoni mitleri, diğer mitlerle beraber toplumsal bir şuurun parçalarıdır.

Araştırmalar göstermiştir ki, Kızılderililerin gündelik hayatında mitlerin büyük bir önemi vardır. Doğayı anlama çabalarından icra edilen ritüellerine kadar her hususta mitlerden yararlanan yerlilerin, neredeyse Kuzey Amerika’da yaşayan kabilelerin sayısı kadar geniş bir mit hafızası vardır. Bu mitler Kızılderililerin kültürel kodlarını ortaya çıkarmada ve onların dünya görüşünü anlamada önemlidir. Onondaga yaratılış mitinden hareketle karşılaştırmalı olarak incelenen Kuzey Amerika yerlilerinin yaratılış mitleri, birçok ortak motif barındırmaktadır. İncelemede karşılaşılan en büyük benzerlik, yerlilerin hayvanlara ve tabiata bakışlarında ortak bir fikir yapılarının olduğudur. Kızılderililer, animizm olarak değerlendirilebilecek bir bakış açısına sahiptir. Kızılderili dünyasında hayvanlar, bitkiler ve insanlar kutsal bir denge ile yaşamaktadır ve onlara göre var olan her şey kutsal bir ruh barındırmaktadır. Bu sebepten başlangıçta, yaratıcı güce sahip tanrılar dahi hayvanlardan yardım istemiş veya hayvanlar, yaratılışa tanrıların etkisi olmadan kaynaklık etmiştir. İncelenen mitlerin tamamında hayvanların çok büyük bir rolünün olduğu görülmektedir. “Başlangıç”ta gerçekleşen yaratılış eyleminde dahi hayvanların bu şekilde önemli görülmesi, hayvanlara verilen değer ve tabiatla barışık yaşamının toplum kodlarındaki yerini işaret etmesi açısından önemlidir. Özellikle “kaplumbağa” Kızılderili mitlerinde özel bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra

hayvanların kendi aralarında konuşmalarından hareketle yapılan kişileştirmelerle tabiat güçlerinin yaratılış anındaki etkisi yansıtılmıştır.

İncelenen mitlerde “dört” sayısı, hayvanlar kadar sık karşımıza çıkmaktadır. Kutsal olarak görülen “dört” sayısının mitlerde sürekli olarak kullanılması da bu sayının Kızılderili kültüründeki tartışmasız yerini göstermektedir. Zamanın dörde bölünmesi, dört kutsal yön, dört kutsal renk, dört dünya veya dört rüzgâr bu mitlerin sayı sembolizmini yansıtır.

Bu çalışmada Onondaga yaratılış miti Türkçeye çevrilerek, diğer Kuzey Amerika yaratılış mitleriyle karşılaştırılmıştır. Bu mitlerde yer alan oranda benzerlik gösteren hususlar değerlendirme kısmında belirtilmiştir. Çalışmanın Onondaga kozmogoni mitinden hareketle yapılmasının sebebi hem bahsi geçen bu mitin daha önce Türkçe çevirisinin yapılmamış olması hem de alışlageldik kozmogoni mitlerinden muhteva olarak farklılık göstermesidir. Kızılderili toplumu, çok uzun süre boyunca dış dünyaya kapalı bir biçimde yaşamış ve Avrupalıların keşiflerine kadar özgün kültürlerini muhafaza etmiştir. Bu açıdan Kızılderili mitleri en eski zamanlardan derlendikleri tarihe kadar canlılıklarını sürdürmüş, toplum hayatındaki yerini korumuştur. Kabileler arası etkileşim, ancak mitlerin ve diğer sözlü kültür ürünlerinin incelenmesiyle ortaya çıkarılabilir.

Mitlerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve ortak motif yapılarının ortaya çıkarılması arkaik toplumların dünya felsefelerini, şuuraltı yapılarını ve sembolizmini anlamak adına önemlidir. Bu açıdan bugüne kadar kayda geçirilmiş olan mitlerin karşılaştırmalı çalışmalarla derinlemesine incelenmesi, toplumların kodlarını ortaya çıkarmak adına faydalı olacaktır. Her ne kadar coğrafi farklılıklar yüzünden insan toplulukları arasında ciddi kültürel farklar görülse de yapılan incelemeler temelde birçok ortaklığın olduğunu göstermektedir. Bu tür çalışmalar, insanlığın en eski dönemlerinden bu yana mitik ortak paydalarının ne olduğunu gösterecek, insan toplulukları arasındaki kültürel köprüleri güçlendirecektir.

Kaynaklar

- AMSTRONG, K. (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*. (çev. Dilek Şendil). İstanbul: Merkez Kitaplar.
- ATEŞ, M.(2001). *Mitoloji ve Semboller*. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- BAYAT, F. (2013). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BRINTON, D. G. (2011). *Yeni Dünya'nın Mitleri: Amerika'daki Kızıl Irkın Sembolizmi ve Mitolojisi Üzerine Bir Deneme*. (çev. Suat Başar ÇAĞLAN). İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- CADUTO, M. J. ve BRUCHAC J. (1997). *Keepers of The Earth: Native American Stories and Environmental Activities For Children*. Colorado: Fulcrum Publishing.
- ELIADE, M.(2016). *Mitlerin Özellikleri*. (çev. Sema RİFAT). İstanbul: Alfa Mitoloji.
- MARRİOTT, A. ve RACHLİN, C. K.(1994). *Kızılderili Mitolojisi*. (çev. Ünsal ÖZÜNLÜ). Ankara: İmge Kitabevi.
- ROSENBERG, D. (2003). *Dünya Mitolojisi: Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. (çev. Koray AKTEN vd.). Ankara: İmge Kitabevi.